

Viljandi valla koolieelsete lasteasutuste ja üldhariduskoolide toitlustamise kvaliteedi audit

Kontrolli aluseks on 2008. a jõustunud sotsiaalministri määrus nr 8 „Tervisekaitsenõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis“, mis kehtestab nõuded toitlustamise korraldamisele ja toidumenüü koostamisele koolieelsetes lasteasutustes (edaspidi lasteaed) ja üldhariduskoolides (edaspidi kool) ning einestamisruumidele.

Läbiviidava kontrolli eesmärgid on:

1. Anda hinnang toitlustamise korraldamise ja toidule kehtivate üldnõuete täitmisele Viljandi valla lasteaedades ja koolides.
2. Hinnata Viljandi valla lasteaedade ja koolide menüü mitmekesisust.
3. Hinnata einestamisruumidele esitatavaid nõudeid.
4. Selgitada välja, kuidas Viljandi valla lasteaedades ja koolides hangitakse toiduaineid.

1. Uuringu metoodika

Dokumentatsiooni, toidu koostise ja toitumisalase teabe kontrolli aluseks olevate andmete kogumiseks kasutati Terviseameti poolt välja töötatud koolisöökla menüü mitmekesisuse hindamise metoodikat. Läbiviidud uuringu kokkuvõtte koostati koolidest ja lasteaedadest saadud andmete põhjal ning see andis ülevaate söökla 20 tööpäeva (4 nädala) menüü mitmekesisusest. Kontrollitav periood on 45.-48. nädal, st 4.-29. november.

Hinnangu andmiseks toitlustamise korraldamise ja toidule kehtivate üldnõuete täitmisele Viljandi valla lasteaedades ja koolides viidi läbi juhtkonna, menüü koostaja, puhvetipidaja ning kooliõpilaste küsitlused. Vaatlusi lasteaedades ja koolides viis läbi hoolekogu, kelle esindaja täitis veebipõhise küsimustiku.

Einestamisruumidele esitatavate nõuete kontrollimiseks viidi läbi vaatlus koostöös hoolekogude esindajatega ja kooliõpilaste küsitlused. Õpilaste küsimustikud olid veebipõhised. Õpilaste küsitlus koolides viidi läbi 2., 5., 8. ja 11. klassi õpilaste hulgas õpilasesinduste ja õpetajate poolt. Vastanutest olid 51,5% poisid ja 48,5% tüdrukud. Tegelikult vastati erinevatest klassidest. Küsimustele vastas kokku 243 õpilast.

Toiduainete hankimisega seotud andmete kogumiseks palusime direktoritel lisaks küsimustikes esitatud küsimustele edastada siseaudiitorile vastavad hanke korraldamise või küsitud pakkumuste informatsioon ja dokumendid.

2. Viljandi valla lasteaedade ja koolide taustinformatsioon

Viljandi vallas on kokku 11 lasteaeda, üks 1.-6. klassiline kool, 7 põhikooli ja üks gümnaasium.

Tabel 1. Auditis osalenud Viljandi valla lasteaiad ja koolid (juhtide ankeetide andmetel).

Lasteasutus	Õpilasi
Kolga-Jaani Lasteaed Naksitrallid	27
Leie Lasteaed Sipelgapesa	10
Ramsi Lasteaed Taruke	71
Tarvastu Lasteaed, kolm maja	135
Uusna Lasteaed Tõruke	36
Vana-Võidu Lasteaed	27
Viiratsi Lasteaed Rüblik	89
Viljandi valla lasteaed Päikesekiir	60
Holstre Kooli lasteaed	21
Paistu Kooli lasteaed	44
Saarepeedi Kooli lasteaed	31
Saarepeedi Kool	81
Paistu Kool	92
Holstre Kool	91
Heimtali Põhikool	159
Kalmetu Põhikool	117
Kolga-Jaani Põhikool	65
Leie Põhikool	27
Tarvastu Gümnaasium	250
Viiratsi Kool (6-klassiline)	69

3. Toitlustamise korraldus Viljandi valla lasteaeades ja koolides

Määruse nr 8 § 3 p 1 kohaselt koolieelses lasteasutuses toitlustatakse lapsi päevakavaga kindlaks määratud kellaaegadel ja menüü alusel. Söögiaeg peab kestma vähemalt 30 minutit. Söögikordade vahe ei tohi ületada 4 tundi. Vastavalt määruse nr 8 § 3 p-le 2 peab lapsele olema tagatud eakohane toit kolm korda päevas. Viljandi valla lasteaeades peetakse nimetatud nõudest kinni. Järgnevas tabelis 2. on toodud lasteaeade söögiajad. Lisaks tabelis toodud söögiaegadele pakutakse vahepalaks puu- ja köögivilju.

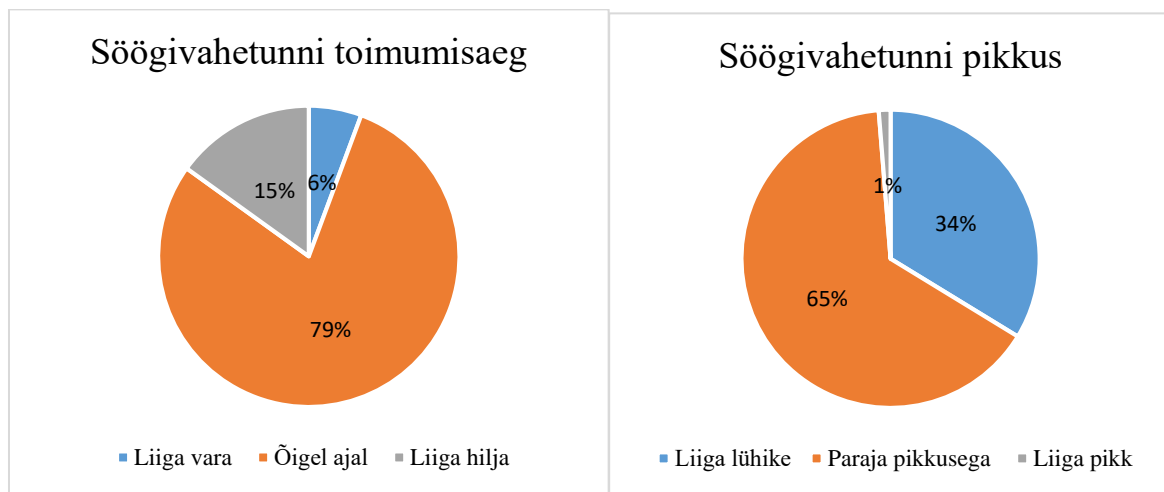
Tabel 2. Viljandi valla lasteaeade söögikordade ajakava.

Lasteaed	Hommikusöök	Lõunasöök	Oode
Ramsi Lasteaed Taruke	8.30-9.00	12.00-13.00	15.45-16.15
Uusna Lasteaed Tõruke	8.30-9.00	12.15-12.45	16.00-16.30
Holstre lasteaed	8.30-9.00	12.00-12.30	15.30-16.00
Kolga-Jaani Lasteaed Naksitrallid	8.15-8.45	11.45-12.15	15.30-16.00
Leie Lasteaed Sipelgapesa	8.30-9.00	11.45-12.15	15.00-15.30
Viljandi valla lasteaed Päikesekiir	8.30-9.00	12.15-12.45	15.30-16.00
Viiratsi Lasteaed Rüblik	8.30-9.00	12.30-13.00	16.45-17.15
Vana-Võidu Lasteaed	9.00-9.30	12.00-12.30	15.30-16.00
Paistu Kooli lasteaed	8.45-9.15	12.40-13.10	15.40-16.10
Tarvastu Lasteaed	8.45-9.15	12.15-12.45	15.45-16.15
Saarepeedi Kool	8.20-8.50	12.30-13.00	15.30-16.00

Määruse nr 8 § 4 p 1 kohaselt koolis toilitustatakse lapsi päevakavaga kindlaks määratud kellaaegadel ja menüü alusel. Söögiaeg koolis peab olema vähemalt 15 minutit. Viljandi valla koolides peetakse nimetatud nõudest kinni. Järgnevas tabelis 3. on toodud koolide söögivahetundide ajakava. Lisaks koolilõunale pakutakse koolides vahepalana puu- või köögivilju. Samuti pakutakse koolides avalduse alusel koolieinet (oodet) pikapäeva rühmas käivatele lastele.

Tabel 3. Viljandi valla koolide söögikordade ajakava.

Kool	I ja II koolisaste	III kooliaste ja gümnaasium
Heimtali Põhikool	11.10-11.25	12.15-12.30
Holstre Kool	10.05-10.20	11.05-11.20
Paistu Kool	11.05-11.20	12.05-12.20
Leie Põhikool	12.00-12.15	12.00-12.15
Kolga-Jaani Põhikool	11.30-11.45	12.35-12.50
Saarepeedi Kool	11.05-11.20	12.10-12.25
Kalmetu Põhikool	11.05-11.20	12.10-12.25
Tarvastu Gümnaasium	10.50-11.05	11.55-12.10
Viiratsi Kool	10.05-10.20	11.10-11.25

Joonis 1. Küsitluses osalenud õpilaste hinnang söögivahetunni toimumise ajale ja pikkusele.

Õpilaste seas läbiviidud uuringust selgus, et söögivahetund toimub nende hinnangul õigel ajal (79%). Osade jaoks (15%) on söögivahetund liiga hilja, kõige vähem on aga neid, kes arvavad, et söögivahetund on liiga vara (6%). Valdav enamus (65%) küsitluses osalenud õpilastest arvas, et söögivahetund on paraja pikkusega, veidi üle kolmandiku (34%) vastanutest arvasid, et söögivahetund on liiga lühike. Vastanud õpilastest 1% arvas, et söögivahetund on liiga pikk.

Koolis on koolilõuna tasuta ja lapsevanem ei pea maksma juurde. Vastavalt Viljandi Vallavalitsuse 21.03.2018 korraldusele „Viljandi valla koolides koolilõuna arvestusliku maksumuse kehtestamine“ on koolilõuna maksumus 1,00 € päevas. Tasuma peab 0,5€ koolieine eest - Viljandi valla elanikud maksavad 0,25€ ja vald maksab 0,25€. Teiste valdade elanikud tasuvad koolieine eest ise.

Õpilaste küsitlusest selgus, et 86,1% saavad koolitoitu täiesti tasuta. 13,5% vastanutest töid välja, et vanemad maksavad veidi juurde ja 0,4% vastanutest ütlesid, et ei saa koolitoitu.

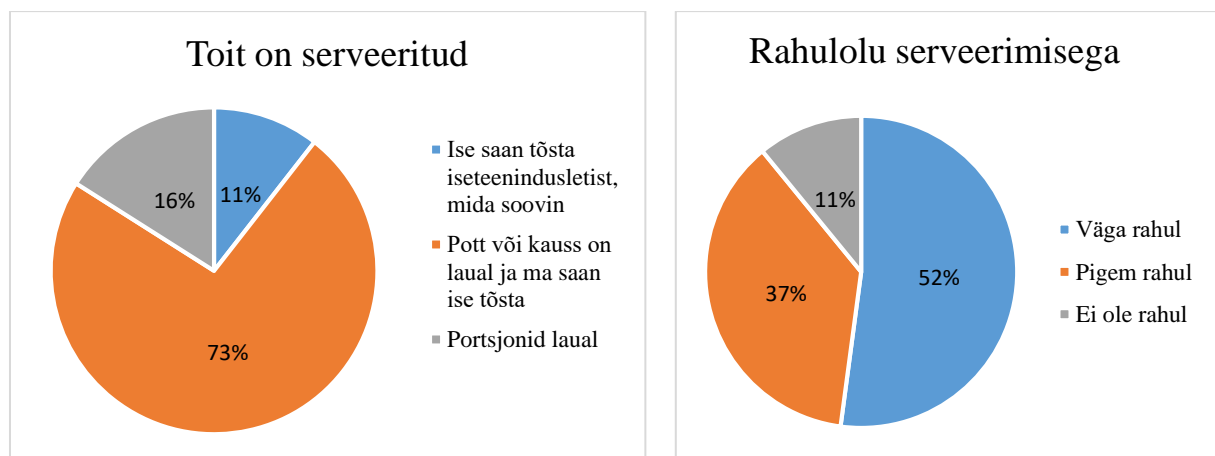
Lasteaedades maksab toit 2€ päevas, milles 1,5€ maksab lapsevanem ja 0,5€ vald. Juhul kui lapsevanemal pole võimalik tasuda toidu eest, palutakse tal pöörduda vallavalitsuse sotsiaalosakonda või võlgnevuse korral koostatakse maksegraafik.

Lasteaedade juhid 90% ulatuses rahul toidu serveerimisega. Rahul ei olda põhjusel, et köögis on kitsad tingimused toidu serveerimiseks korraga mitmele lasteaiarühmale. Lahendusena nähakse söögisaali olemasolu. Toit on serveeritud kas portsjonitena 45% või serveerimishõudes (55%) laual, kust lapsed saavad ise tõsta toitu õpetajate abiga.

Ramsi lasteaias on lastel võimalik toitu ise tõsta serveerimishõudest, nooremaid lapsi abistavad õpetajad ja –abid. Holstre lasteaias saavad lapsed tõsta endale ise suppi ja putru. Viiratsi lasteaias saavad koolieelikud tõsta endale toitu serveerimishõudest. Tarvastu lasteaias lapsed tõstavad endale toitu ise.

Hoolekogu liikmete vaatlusankeetides toodi välja, et kui lastel on võimalik tõsta endale toitu ise, siis see õpetab neid hindama portsjoni suurust. Samuti on 81% võimalik kasutada vajadusel nuga. Lastest 66,7% viivad oma kasutatud nõud ära.

Koolide juhid on rahul toidu serveerimisega. Koolides on laud eelkaetud, õpilased saavad endale tõsta toitu serveerimishõudest. Magustoitu serveeritakse portsjonitena.

Joonis 2. Küsitluses osalenud õpilaste hinnang toidu serveerimisele ja rahulolu toidu serveerimisega.

Küsitluses osalenud õpilastest enamus (73%) märkisid, et toit on serveerimishõudes laual ja nad saavad endale ise tõsta. Vastanutest 16% töid välja, et toit tuuakse portsjonitena ja 11% töid välja, et saavad tõsta ise iseteenindusletist. Väga rahul toidu serveerimisega on pooled õpilased (52%), pigem rahul on 37% ja rahulolematuid on 11%.

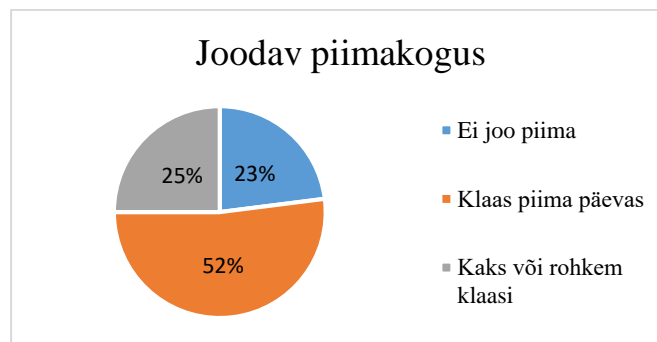
Vaatlejad märkisid, et koolis saavad lapsed üldjuhul ise tõsta soovitud toidukoguse serveerimishõudest ja süüakse ära 80-100% taldrikusse tõstetud toidust. Vaatluse põhjal on keeruline öelda, mida jäeti enim alles. Tõenäoliselt jäetakse alles see, mis ei maitse. Kõikidel õpilastel on vajadusel võimalik kasutada nuga. Vanemad lapsed kasutavad nuga rohkem, nooremad vähem.

Vaatluse läbiviijad tõid välja, et korrapidajateks on kas kokad või õpetajad, kes jälgivad korda ja vajadusel abistavad õpilasi. Kõik lapsed viivad ära oma mustad nõud, 71,5% sorteerib musti nõusid ja söögiriistu.

Vaatlejad tõid välja, et kätepesu võimalus on olemas kõikides koolides. Osades koolides lapsed pesevad käed juba klassiruumis, et vältida järjekorda. Üldiselt enamus lapsi kõikides kooliastmetes pesevad käsi enne sööki. Vaatlejad kinnitasid, et lasteaedades kõikidel lastel on kätepesu võimalus enne sööki, on olemas soe vesi, käte pesemisvahend ja kuivatamise võimalus.

Lasteaias on joogivesi saadaval rühmaruumides ja lastel on nimelised joogitopsid. Koolis on joogivesi kättesaadav nii sööklas kui kraanist. Söögivahetundidel serveeritakse lisaks kannudega maitseveett.

Vastused küsimusele, kui tihti lastele pakutakse piima, langesid kokku menüü analüüsi tulemustega. Piima pakutakse lastele igapäevaselt nii koolis kui ka lasteaias.

Joonis 3. Küsitluses osalenud õpilaste hinnang joodavale piimakogusele.

Küsitluses osalenud õpilastest veidi üle poole (52%) vastasid, et nad joovad klaasi piima päevas. Piima ei joo 23% vastanud õpilastest ja 25% joovad piima kaks või rohkem klaasi päevas. Põhjuseks miks piima ei jooda toodi välja, et piim ei maitse, ei jooda piima ka tervislikel põhjustel, samuti kurdetakse, et piim on seismisega läinud soojaks.

Puhvetit peetakse Viljandi valla koolidest ainult Tarvastu Gümnaasiumis. Puhvetit peab õpilasfirma. Sortimendivalik põhineb maiustustel ja snäkkidel ning kooli juhtkond saab rääkida kaasa sortimendi valikul, kuid valiku teeb ikkagi õpilasfirma. Kaubavaliku koostamisel lähtuti põhimõttest, et tooted sisaldaks võimalikult vähe lisa- või nn e-aineid. Puhvet on lahti ainult vahetundidel, esimene kuni viies vahetund.

Toitlustamine Viljandi valla lasteaedades ja koolides on korraldatud valdavalt asutuse poolt. Ainukesena ostetakse teenust sisse Viiratsi Koolis OÜ-lt Prandium.

Asutuste juhid tõid välja, et nad ei korralda hankeid ega küsi hinnapakkumisi toiduainete hankimiseks. Kooli juhtkonna väitel on toitlustajal sõlmitud leping vallavalitsusega. Siseaudiitor ei leidnud vastavat lepingut. Tõenäoliselt on toitlustaja jäänud Viiratsi valla ajast. Välja võib tuua Kolga-Jaani piirkonna (Kolga-Jaani Lasteaed ja Leie Põhikool), kus piirkonna koordinaator on korraldanud köögiviljade hanke.

Vastanuist 53% tõid välja, et neil on kujunenud välja kindel ja usaldusväärne koostööpartner. Samas 47% tõid välja, et kasutavad Viljandi tuntumate hulgiladude teenuseid. Toiduainete

hankimisel lähtutakse peamiselt hinnatasemest ja tooraine kvaliteedist. Lisaks on toodud välja, et kohalikud talunikud varustavad asutusi kartuli, porgandi, kaali, kapsa, sibulaga, hooajati õuntega.

Tabel 4. Viljandi valla koolide ja lasteaedade tarnijad.

Hallatav asutus	Tarnija
Heimtali Põhikool	Lõuna Pagarid AS; Mykene Viljandi OÜ; Mones ja Tuur OÜ; BACULA AS FIE Tarvo Prinzmann
Holstre Kool	Mykene Viljandi OÜ; IPSE OÜ; Rõngu Mahl AS; Tarvastu Saariku FIE
Kalmetu Põhikool	CARAMEL BAKERY OÜ; Mones ja Tuur OÜ; BACULA AS; Argo Merila FIE
Kolga-Jaani Põhikool	IPSE OÜ; Balbiino AS
Leie Põhikool	Mones ja Tuur OÜ; Rõngu Mahl AS; Balbiino AS
Paistu Kool	Mykene Viljandi OÜ; OÜ Nahkru Talu; BACULA AS; IPSE OÜ
Saarepeedi Kool	Mones ja Tuur OÜ; BACULA AS; Balbiino AS
Tarvastu Gümnaasium	IPSE OÜ; Kalev Nurk; Kivi Pagar OÜ; Lõuna Pagarid AS; RAUL TAFENAU FIE; Rõngu Mahl AS; Viljandi Tarbijate Ühistu; Mykene Viljandi OÜ; Mones ja Tuur OÜ; Vahtre VK OÜ
Kolga-Jaani Lasteaed	IPSE OÜ; Mones ja Tuur OÜ; BACULA AS; ML EERIKAARE OÜ
Lasteaed Päikesekiir	IPSE OÜ; Mykene Viljandi OÜ; Mones ja Tuur OÜ
Ramis Lasteaed	Lõuna Pagarid AS; Mulgi Kartul OÜ; BACULA AS; Mykene Viljandi OÜ; IPSE OÜ
Tarvastu Lasteaed	Lõuna Pagarid AS; Mones ja Tuur OÜ; Rõngu Mahl AS; BACULA AS; Vahtre VK OÜ; Viljandi Tarbijate Ühistu; Jaanus Rauba
Uusna Lasteaed	IPSE OÜ
Vana-Võidu Lasteaed	IPSE OÜ; Mykene Viljandi OÜ
Viiratsi Lasteaed	Viljandi Tarbijate Ühistu; Kivi Pagar OÜ; Mykene Viljandi OÜ; Mulgi Kartul OÜ; Rõngu Mahl AS; IPSE OÜ; Viljandi Render OÜ; Vahtre VK OÜ

Koolid ja lasteaiad hangivad kodumaist köögivilja kohalikest talunikelt. Muude toiduainete puhul on tarnijateks hulgilaod ja ettevõtted, mis korduvad asutuste lõikes:

- aktsiaselts LÕUNA PAGARID;
- Osaühing Mykene Viljandi;
- Osaühing Mones ja Tuur;
- Aktsiaselts Bacula;
- Osaühing Ipse;
- aktsiaselts „Rõngu Mahl“;
- Aktsiaselts Balbiino.

Siseaudiitor toob välja, et sõltuvalt hangitava tooraine kogusummast aastas (aluseks võiks võtta 2019. aasta kulu) tuleb otsustada, kas küsida tarnijatelt hinnapakumised (st viia läbi minihange) või viia läbi hange ja sõlmida näiteks raamlepingud.

4. Menüüde koostamine

Lasteaedades on menüüd kättesaadavad vanematele rühma stendil ja e-lasteaias. Koolis on menüüd kättesaadavad lapsevanemale kooli stendil ja Stuudiumis. Siseaudiitor juhib tähelepanu sellele, et menüü võiks olla kättesaadav kas asutuse veebilehel või Stuudiumis, kuna mõne toidu mittesõõmisel on võimalik panna lapsele söök kooli kaasa.

Menüüde koostamise kohta toodi välja nii koolides kui lasteaedades, et juhtkond saab rääkida kaasa ja võimaluse korral arvestatakse laste arvamusega. Koolides, kus puudub puhvet, ei peeta seda ka vajalikuks.

Menüüde koostamisel kasutatavateks abivahenditeks on ANC- ja Nutridata programmid, TAI koolitustelt saadud infomaterjalid ja juhendmaterjalid toitlustajale. Lisaks kasutatakse erinevaid kokaraamatuid, enamjaolt lastele suunatud retsepte.

Toiduainete koostis ja toidu energia arvutavad välja 94,7% vastanutest, st üks asutus ei tee seda. Üldiselt arvutatakse energiasisaldus eelpool nimetatud toitlustamisprogrammide abil. Arvesse võetakse laste vanus ja laste arv, mille järgi arvutatakse laste vanuserühmadele ettenähtud toiduenergia ja toitainete vajadus. Lähtutakse määruse nr 8 Lisast nr 2 „Koolieast nooremate laste toiduenergia- ja toitainete vajadused vanuserühmade kaupa ööpäevas ning koolieelse lasteasutuse söime- ja lasteaiarühmas“.

Osades asutustes on kas toiduallergia või ainevahetushäirega lapsi. Selliste laste toitlustamisel võetakse arvesse arsti soovitusi ja mittelubatud toiduained asendatakse samalaadsete toiduainetega. Samuti on võimalus tuua toit kaasa ja toitlustamine toimub koostöös lapsevanematega.

Menüü koostajatest 62,5% arvavad, et eraldatud summa on piisav tervisliku, mitmekülgse ja maitsva Menüü koostamiseks. Põhjendustena, miks eraldatud summast ei piisa, toodi välja, et suurem summa võimaldaks kasutada rohkem kõrgema kvaliteediga puu- ja köögivilju, täisteratooteid, mahedat toorainet, pakkuda Menüüs rohkem kala.

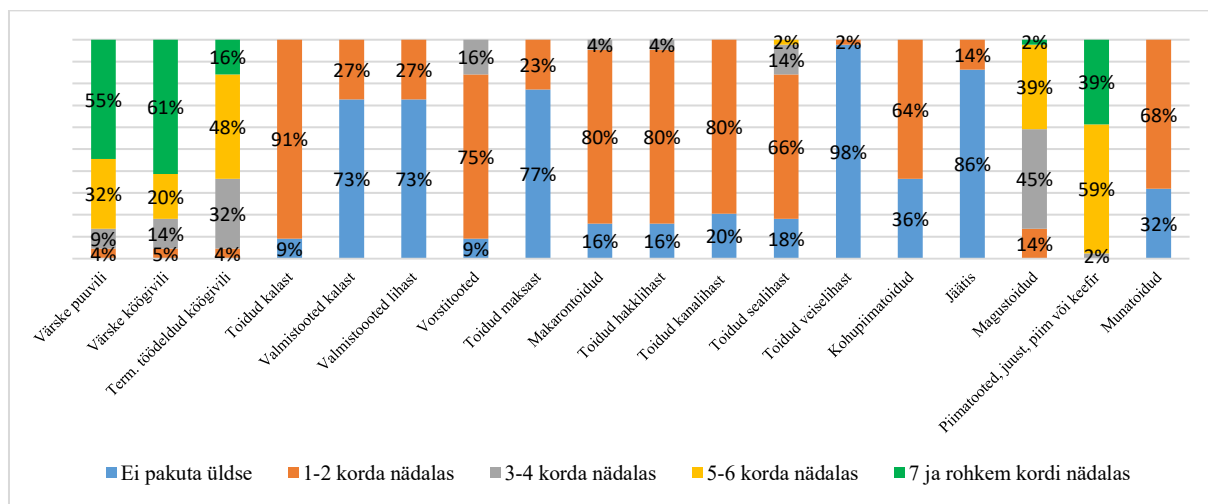
5. Viljandi valla koolide ja lasteaedade Menüü mitmekesisus

Menüüde analüüsiks võeti 20 tööpäeva (4 nädala) Menüü ning uuriti järgmiste toitude esinemissagedust: värske puuvili, värske köögivili, termiliselt töödeldud köögivili, toidud kalast, valmistooted kalast, viinerid ja vorstid, toidud maksast, makarontooted, toidud hakklihast, toidud kanalihast, kotletid ja pihvid, toidud sealihast, toidud veiselihast, kohupiimatooted, jäätis.

- Värsked puu- ja köögiviljad võisid esineda tervikuna, lõigatuna ja riivituna ning salati koostisosana. Termiliselt töödeldud köögiviljade hulka ei loetud kartulit.
- Kalast valmistatud toitude hulka loeti kalatoite, v.a valmistoit kalast nagu kalapulgad, kalaburgerid, kalakonserv.
- Valmistoidud kalast, nagu kalapulgad, kalaburgerid, kalakonserv.
- Vorstitoodete gruppi arvestati viinerid, vorstid, sardellid, lisaks ka nendest valmistatud kastmeid ja võileivakatteid.
- Maksast valmistatud toitude hulka arvestati kõik maksast valmsitatud toidud.
- Makarontoodete hulka loeti kõik pastatooted.
- Hakklihatoitude hulka arvestati erinevatest hakklihast (sea-, veise, seguhakkliha) kohapeal valmistatud toite.
- Valmistooted lihast gruppi arvestati kotletid, pihvid jne.
- Kanalihatoidude hulka arvestati kanalihast valmistatud toite.
- Sealih- ja veiseliha toitude hulka arvestati toidud, mis on tehtud vastavast lihast kohapeal.

- Kontrolliti, mitu korda nädalas pakutakse toite kohupiimast. Kohupiimatoodete hulka arvestati ka magustoidud kohupiimast.
- Mitu korda nädalas pakutakse jäätist.
- Mitu korda nädalas pakutakse magustoite eraldi toidukorrana või lisana põhitoidule.
- Mitu korda nädalas pakutakse munatoite.
- Mitu korda nädalas pakutakse piima või piimatooteid

6. Lasteaedade 20 päeva menüüde analüüs

Joonis 4. Viljandi valla lasteaedade kahekümne päeva menüü analüüs.

Lasteaedade menüü näitas, et üldjuhul on lasteaedade menüü mitmekesine ja arvestatakse menüü koostamisele kehtestatud nõuetega.

Enamus toitudest ja toiduainetest kordub menüüs 1-2 korda nädalas 20 päeva jooksul. Värsket puu- ja köögivilja ning termiliselt töödeldud köögivilja kasutatakse 20 päeva menüüs palju: sõltuvalt lasteaiast 5-6 või isegi 7 rohkem korda nädalas. Määruse nr 8 § 5 järgi tuleb pakkuda värsked puuvilju vähemalt 3 korda nädalas ning köögivilju (v.a kartul) pakutakse iga päev, sh kuumtöötlemata kujul vähemalt 2 korda nädalas.

Nõuete kohaselt tuleb värskest kalast valmistatud toitu või kalatooteid pakkuda lastele vähemalt kord nädalas ja sellest peetakse enamasti kinni. Kalast valmistatud toite esines 91% menüüdest, üldiselt pakutakse kalatoitu kord nädalas. Valmistoitte kalast kasutati 27% menüüdest.

Maksast valmistatud toite ei sisalda 77% menüüdest. Üldiselt maksa ei pakuta iga nädal ning pigem üle nädala. Vastavalt määrusele pakutakse koolieelikutele maksast valmistatud toitu mitte rohkem, kui 2 korda kuus, millest peetakse ka kinni.

Munatoite esines 68% menüüdest, st osades lasteaedades munatoite ei pakuta iga nädal.

Lasteaedades pakutakse makarontoite 1-2 korda nädalas (80%), ei pakutud üldse 16% nädala menüüdest ja 4% menüüdest pakuti 3-4 korda nädalas. Määruse nr 8 § 5 nõuete kohaselt ei tohiks makarontooteid kasutada menüüs üle 2 korra nädalas.

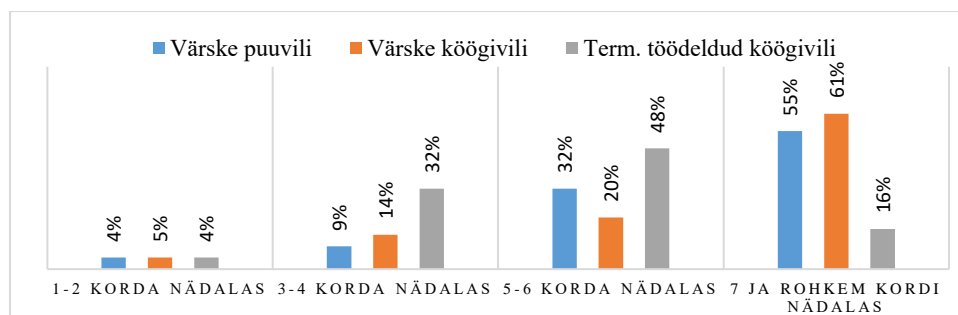
Lasteaedades pakutakse enamjaolt 1-2 korda nädalas toite kanalihast, sealihast ja hakklihast. Veiseliha toite ei pakuta praktiliselt üldse, tõenäoliselt asendatakse see kana-, sea- ja

hakklühaga. Nõuete kohaselt tuleb liha või linnuliha pakkuda vähemalt kaks korda nädalas. Seega saab väita, et lapsed saavad toidust vajaliku normi liha.

Valmistooteid lihast ei sisaldanud 73% menüüdest, mis näitab, et lasteaiad eelistavad pigem mitte kasutada poolfabrikaate.

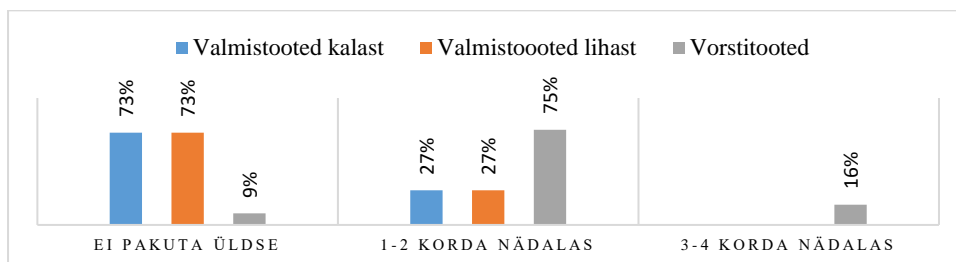
Kahekümne päeva menüüdest 64%-s pakuti 1-2 korda nädalas kohupiimatoite, 36% menüüsid ei sisaldanud kohupiima. Seejuures saab öelda, et lisaks kohupiimale kasutatakse palju teisi piimatooteid, 39% menüüdest esinevad piimatooted üle 7 ja rohkem kordi nädalas ja 59% menüüdest esinevad piimatooted 5-6 korda nädalas.

Jäätist ei kasutata menüüdes tihti, 86% ei kasutanud jäätist üldse, ülejäänud pakuvad 1-2 korda nädalas. Üldiselt magustoite pakutakse päevadel, kui lõunasöögiks on supp. Samuti pakutakse kord nädalas magustoitu, nt kooki õhtuootena. Menüüdest 45% olid magustoidud 3-4 korda nädalas, 39% menüüdest 5-6 korda nädalas.

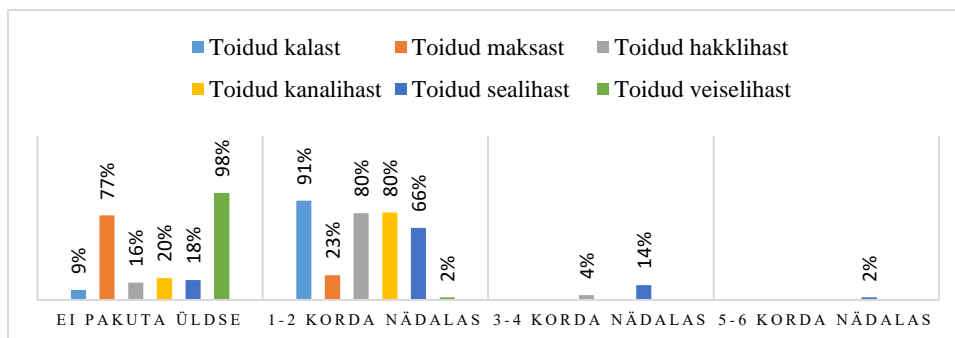
Joonis 5. Puu- ja köögiviljade kasutussagedus Viljandi valla lasteaedade 20 päeva menüüdes.

Lasteaedade menüü analüüs näitab, et enamjaolt pakutakse värsket puuvilja 5-6 korda (32%) või isegi 7 ja rohkem kordi (55%) nädalas. Samuti pakutakse sageli värsket köögivilja 5-6 korda nädalas (20%) või 7 ja rohkem kordi nädalas (61%). Palju kasutatakse ka termiliselt töödeldud köögivilju, kõige enam pakutakse 5-6 korda (48%).

Joonis 6. Valmistoodete kasutamissagedus 20 päeva menüüdes Viljandi valla lasteaedades.

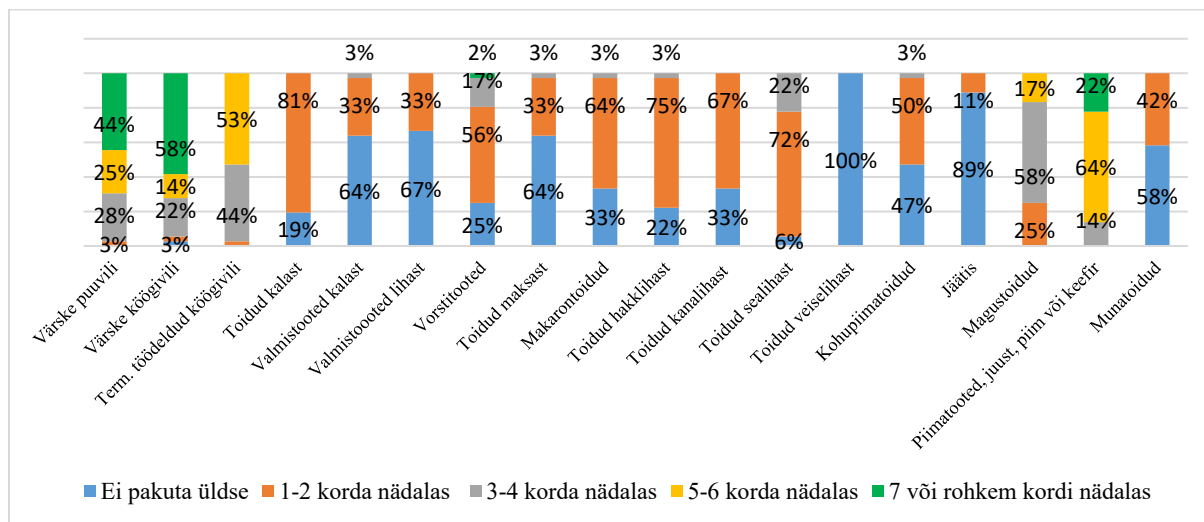
Valmistooteid kalast ja lihast ei pakuta 73% menüüdest. Vorstitooteid pakutakse üldiselt 1-2 korda nädalas (75%), 16% nädalamenüüdes olid vorstitooteid esindatud 3-4 korda nädalas.

Joonis 7. Lihatoodete kasutamissagedus 20 päeva menüüdes Viljandi valla lasteaeades.

Kalatoidud on esindatud 91% nädalamenüüdest ja 9% menüüdest kala ei pakutud. Üldiselt on kala menüüs kord nädalas. Maksast valmistatud toite pakutakse reeglina harva, 77% menüüdest ei sisaldanud maksa. Menüüdes kasutatakse palju liha ja hakkliha. Kõige rohkem kasutatakse hakk-, sea- ja kanaliha. Veiseliha praktiliselt ei kasutata.

7. Koolide 20 päeva menüüde analüüs

Joonis 8. Viljandi valla koolide kahekümne päeva menüü analüüs.

Uuritud kahekümne päeva menüü näitas, et üldjuhul on koolide menüü mitmekesine ja arvestatakse menüü koostamisele kehtestatud nõuetega. Enamus toiduaineid kordub menüüdes 1-2 ja 3-4 korda. Värsket puu- ja köögivilja ning termiliselt töödeldud köögivilja kasutatakse 20 päeva menüüs sõltuvalt koolist 3-4, 5-6 või isegi 7 või rohkem kordi nädalas. Määruse nr 8 § 5 kohaselt tuleb pakkuda värsket puuvilja vähemalt 3 korda nädalas ning köögivilju (v.a kartul) pakutakse iga päev, sealhulgas kuumtöötlemata kujul vähemalt 2 korda nädalas.

Nõuete kohaselt tuleb pakkuda värsket kalast valmistatud toitu vähemalt kord nädalas. Kalast valmistatud toit esines 81% uuritud menüüdes. Osades koolides mõnel nädalal kala ei pakutud. Valmistooted kalast ei esinenud 64% menüüdest, 33% menüüdes olid valmistooted kalast esindatud 1-2 korda nädalas.

Maksarogasid pakutakse harva, 64% menüüdest maksatoite kontrollitud perioodil ei esinenud. Kooliealiste laste puhul ei ole määruses nõuet maksast välistatud toidu sageduse kohta menüüs.

Makarontoite pakutakse enamjaolt 1-2 korda nädalas (64%), 33% menüüdest makarontoite ei esinenud. Määruse nr 8 § 5 kohaselt ei tohiks makarone kasutada üle 2 korra nädalas.

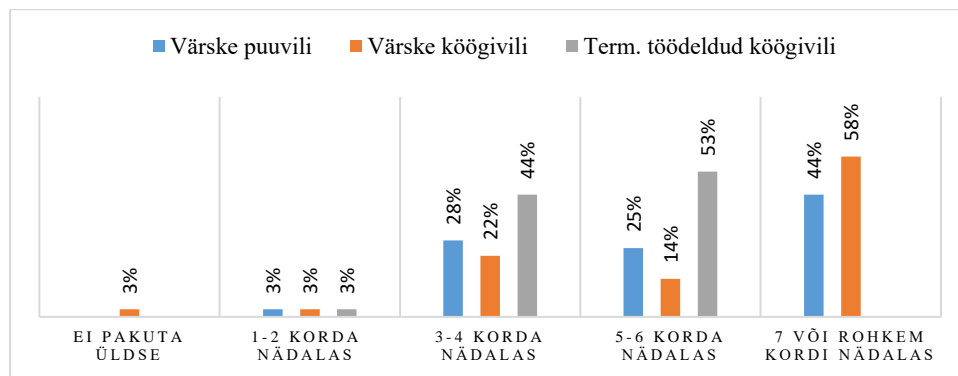
Koolides pakutakse sageli toite hakk-, kana- ja sealihast, üldjuhul 1-2 korda nädalas. Veiselihast toite ei pakutud kontrollitud perioodil üldse.

Munatoite pakutakse vähe – 58% menüüdest ei sisaldanud munatoite, ülejäänud menüüdes pakutakse muna kord nädalas.

Valmistooteid lihast kasutatakse harva, 67% menüüdest ei sisaldanud selliseid tooteid. Vorstitooteid pakutakse 1-2 korda nädalas (56% menüüdest).

Kohupiimatooteid ei esinenud pooltes nädalamenüüdes, 50% esines kohupiimatooteid 1-2 korda nädalas ja põhiliselt magustoitudena. Piima ja piimatooteid pakutakse koolides tihti, 64% pakutakse 5-6 korda nädalas ja 22% seitse ja enam kordi nädalas.

Jäätist menüüdest üldiselt ei pakuta, seda esines 1-2 korda nädalas 9% menüüdest. Magustoite pakutakse reeglina lõunasöögi ajal, kui põhitoiduks on supp või õhtuootena näiteks kooki. 63% menüüdest on magustoidud esindatud 3-4 korda nädalas.

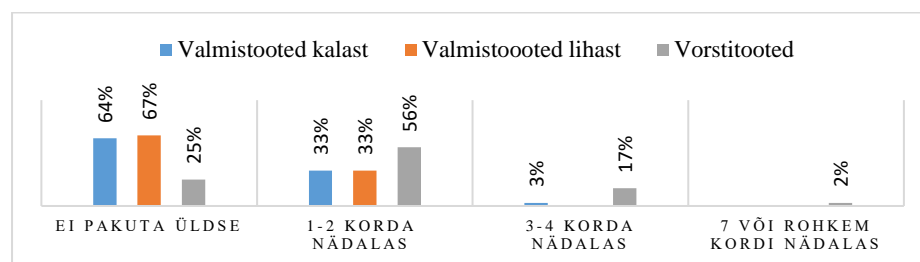

Joonis 9. Puu- ja köögiviljade kasutussagedus Viljandi valla koolide 20 päeva menüüdes.

Kontrollist selgus, et kõikides koolides pakutakse lastele iga nädal värsket puuvilja. Menüüdest 28% pakutakse puuvilja 3-4 korda nädalas, 5-6 korda pakutakse 25% menüüdes ja 7 või rohkem kordi 44% menüüdest. Nõuete kohaselt tuleb pakkuda värsked puuvilju vähemalt kolm korda nädalas.

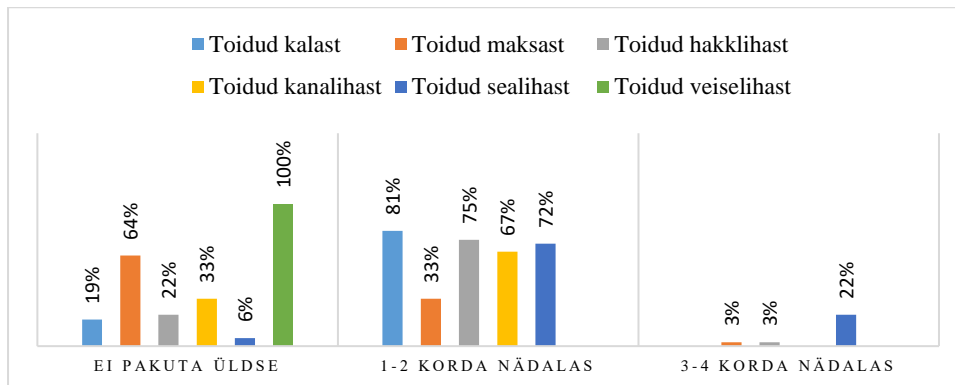
Värsket köögivilja pakutakse samuti üsna palju, 3-4 korda esineb 22% menüüdes, 5-6 korda esineb 14% menüüdest ja 58% menüüdest esineb 7 või rohkem kordi.

Termiliselt töödeldud köögivilja pakutakse peamiselt kas 3-4 (44%) või 5-6 (53%) korda nädalas.

Joonis 10. Valmistoodete kasutamissagedus 20 päeva menüüdes Viljandi valla koolides.

Jooniselt 10. on näha, et valmistooteid kalast ei kasutatud 64% menüüdest, 33% menüüdes olid tooted esindatud 1-2 korda nädalas. Valmistooteid lihast ei pakutud 67% menüüdest ja 1-2 korda nädalas 33%. Vorstitooteid pakutakse rohkem. 1-2 korda nädalas on need esindatud 56% menüüdes ja 17% menüüdest 3-4 korda nädalas. 25% menüüdest ei sisaldanud vorstitooteid.

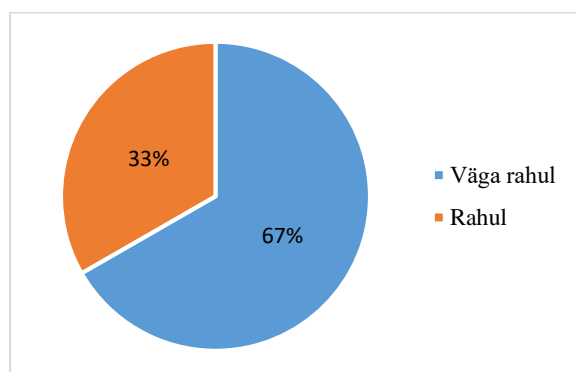

Joonis 11. Lihatoodete kasutamissagedus 20 päeva menüüdes Viljandi valla koolides.

Lihatoodete esinemissagedus on hea. Kala pakutakse üldiselt 1-2 korda nädalas (81% menüüdest). Maksatoite sisaldasid 1-2 korda nädalas 33% menüüdest, 64% menüüdest maksatoite ei sisaldanud. Hakkliahatoite pakutakse enamasti 1-2 korda nädalas (75% menüüdest). Kanalihakast valmistatud roogasid pakutakse 1-2 korda nädalas 67% menüüdest ja ei pakuta üldse 33% menüüdest. Sealihatoite pakutakse 1-2 korda 72% menüüdest ja 22% menüüdest 3-4 korda nädalas. Veiselihatoite kontrollitud perioodil ei pakutud.

8. Rahulolu toitlustamisega

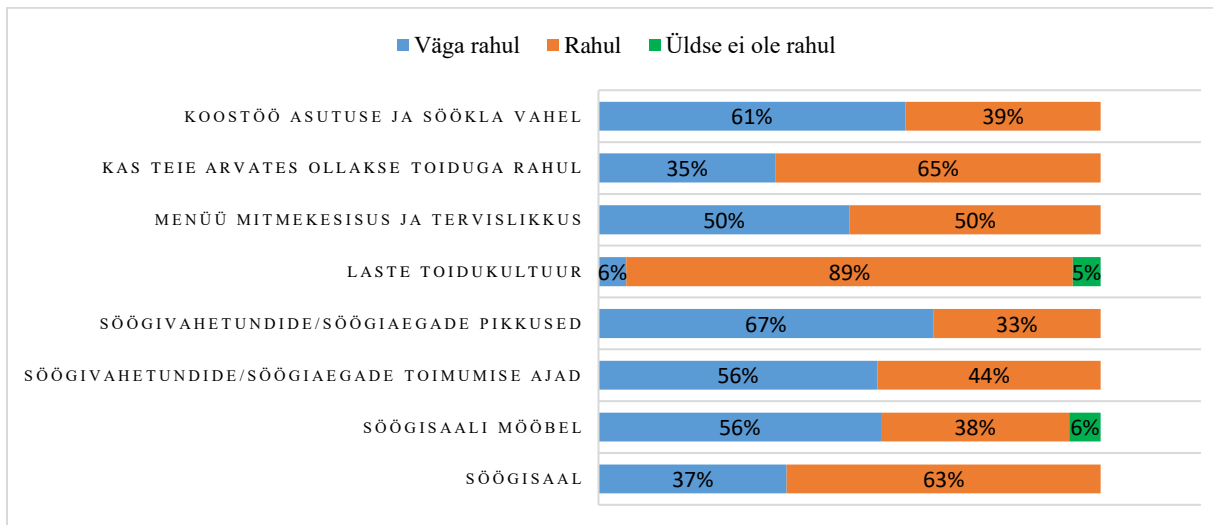
Asutuste juhid nii koolides kui ka lasteaedades on kas rahul või väga rahul toitlustamisega. Asutuste juhid ei soovi toitlustamises midagi muuta, ollakse rahul kohapeal valmistatud toiduga. Ainsana toodi välja, et kuigi koolilõunat süüakse meelsasti, on oote sööjate arv oodatust väiksem ja see ei kata koolipidaja poolt etteantud tulubaasi. Lapsevanem otsustab oote söömise vajaduse.

Joonis 12. Viljandi valla lasteaedade ja koolide juhtide rahulolu toitlustamise korraldusega.

Asutuste juhid on väga rahul (61%) ja rahul (39%) koostööga asutuse ja söökla vahel. Toiduga ollakse rahul 65% ja väga rahul 35%. Mitmekesisuse ja tervislikkuse arvamused jagunevad pooleks, juhid on kas väga rahul või rahul. Laste toidukultuuriga on rahul 89% juhtidest, umbes 6% on väga rahul ja 5% ei ole rahul. Söögivahetundide ja söögiaegadega on väga rahul 67% juhtidest, ülejäänud on rahul. Söögivahetundide aegadega ollakse kas väga rahul või rahul.

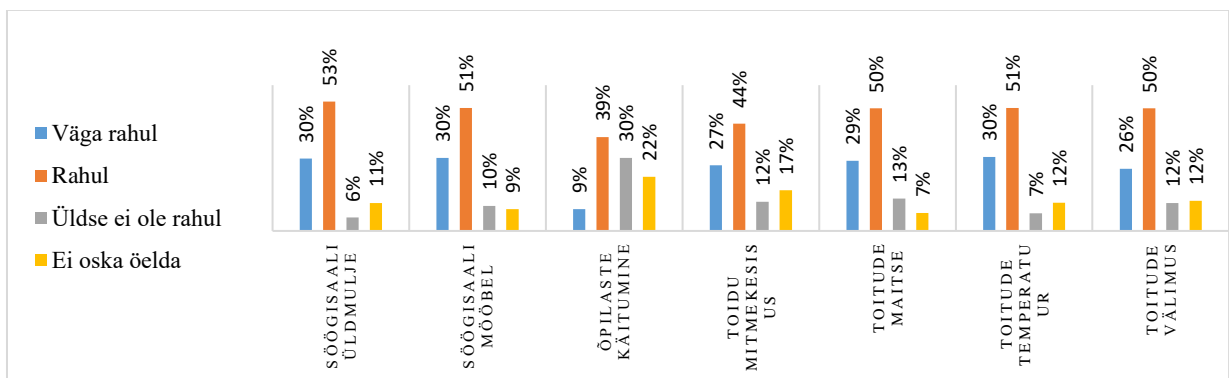
Söögisaali mööbliga on väga rahul 56% juhtidest, 38% on rahul ja ei ole rahul 6% vastanutest. Söögisaaliga pigem ollakse rahul, seda arvasid 63%, ülejäänud on väga rahul.

Joonis 13. Viljandi valla lasteaedade ja koolide juhtide rahulolu näitajad.

Viljandi valla lasteaedade ja koolide juhtidest 37,5% ei näe takistusi, et muuta toitlustamist paremaks. Ülejäänud näevad peamiste takistustena:

- ruumid, seadmed, inventar;
- töötajate palgad;
- töötajate tase;
- töötajate vähene koolitus;
- vajadus investeeringute järele;
- lisaks on toodud välja abikoha ametikoha puudumine, köögi remondivajadus ja toiduraha suurus.

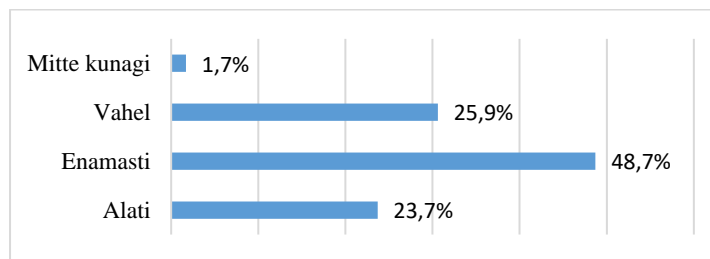
Joonis 14. Küsitluses osalenud õpilaste rahulolu.

Õpilaste küsitlusest selgus:

- **söögisaali üldmuljega ollakse rahul** - 53% õpilastest on rahul ja 30% väga rahul, 6% vastanust ei ole rahul;
- **söögisaali mööbliga ollakse rahul** - rahul 51% õpilastest ja 30% väga rahul, 10% vastanutest ei ole rahul;

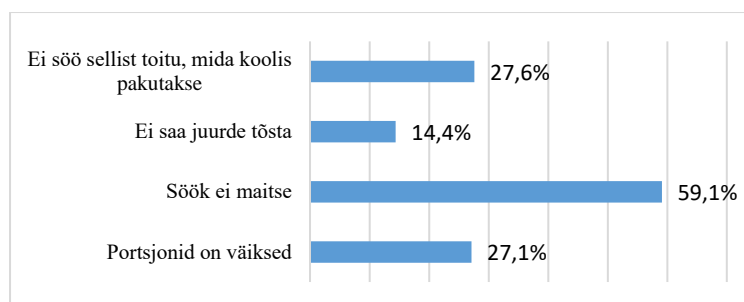
- **õpilaste käitumine võiks kaasõpilaste hinnangul olla parem** - õpilaste käitumisega ei ole rahul 30% vastanud õpilastest, 39% on teiste õpilaste käitumisega rahul ja väga rahul 9%;
- **pakutavat koolituitu peetakse mitmekesiseks** - toidu mitmekesisusega on rahul 44% ja väga rahul 27%, 12% ei ole rahul;
- **toitu peetakse maitsvaks** – 29% vastanud õpilastest on toidu maitsega väga rahul, 50% on rahul ja 13% ei ole rahul;
- **toitude serveerimistemperatuuri peetakse sobivaks** – 30% on väga rahul, 51% vastanuist on rahul ja 7% ei ole rahul;
- **toitude välimusega ollakse rahul** – küsitluses osalenud õpilastest 26% on väga rahul, 50% on rahul ja 12% ei ole rahul.

Vaatlejad on toonud välja positiivsena, et koolis kokkasid hinnatakse ja toitu peetakse maitsvaks. Osades koolides on lastel võimalik jookidest valida piima, keefirit, maitse- või tavalist vett. Samuti on võimalik valida prae kõrvale erinevate salatite ja kartuli või riisi vahel. Vaatlejad on toonud välja, et lapsi on õpetatud hindama, kui palju nad jõuavad ja soovivad salatit süüa ning vastav kogus ise tõsta. Samuti julgustatakse alati proovima. Soovijal oli võimalik ka teine portsjon juurde küsida.

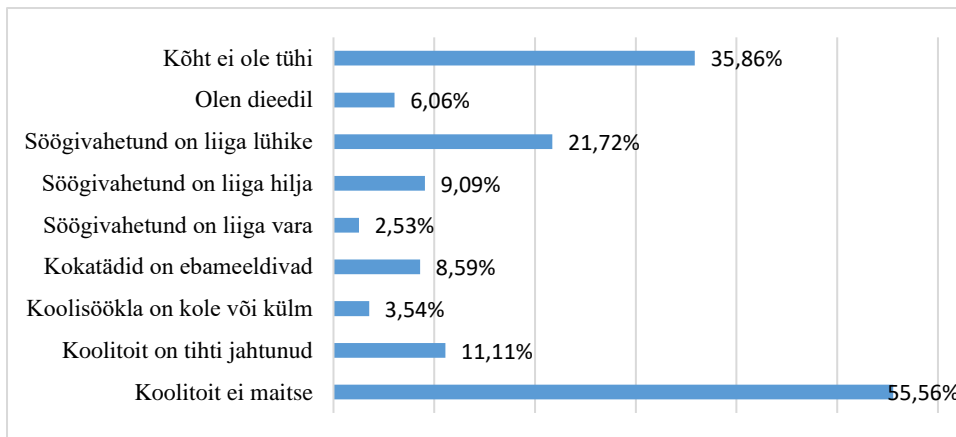
Joonis 15. Küsitluses osalenud õpilaste hinnang, kas nad söövad koolilõuna ära.

Küsitluses osalenud õpilased tõid välja, et 23,7% vastanud õpilastest söövad koolilõuna alati ära. Vastanuist 48,7% sööb enamasti lõuna ära ja 25,9% sööb vahel toidu ära. Mitte kunagi ei söö lõunat ära 1,7% vastanuist.

Joonis 16. Küsitluses osalenud õpilaste hinnang, mis põhjusel neil jääb koolis kõht tühjaks.

Enamus vastanud õpilastest (59,1%) tõid välja, et kõht võib tühjaks jääda, kuna söök ei maitse. Osad tõid välja, et ei söö toitu, mida koolis pakutakse (27,6%) ja portsjonid on väiksed (27,1%). Osadel jääb kõht tühjaks, sest ei saa toitu juurde tõsta (14,4%).

Joonis 17. Küsitluses osalenud õpilaste põhjendused, miks nad ei söö koolitoitu.

Küsitluses osalenud õpilased tõid välja, et nad ei söö koolitoitu siis, kui see neile ei maitse (55,56%). Kolmandik väitis, et neil ei ole kõht tühi (35,86%). Samuti toodi välja, et koolitoit on tihti jahtunud (11,11%) või söögivahetund on liiga hilja (9,09%). Vastanud õpilastest 18% vastasid, et nende käest on küsitud arvamust, mis toitu võiks pakkuda, ülejäänud vastasid, et nende käest pole uuritud.

Vaatluste tulemusena lasteaedades võib öelda, et enamjaolt lapsed kas söövad täielikult toidu ära või jäetakse midagi alles. Väga vähe on selliseid lapsi, kes ei söönud mitte midagi. Enim jäetakse alles salatit või mõnda toidu koostisosa, mis lapsele ei maitse. Mõni vaatleja tõi välja, kui magustoidu ports on liiga suur, siis magustoitu jääbki kõige rohkem alles.

Vaatlusel toodi välja, et lastele enamjaolt maitseb lasteaias pakutav toit. Positiivsena on toodud välja, et lapsed on vaheldumisi korrapidajad - aitavad katta lauda, abistavad toidu jagamisel ja ütlevad, mida selleks toidukorraks pakutakse. Lapsed saavad valida, mida nad soovivad toidu kõrvale juua keefirit, piima või vett. Vesi on alati alternatiivina olemas. Toodi ka välja, et väiksematel lastel (3-4 aastased) võiks olla võimalus kasutada kahvlit, sest selles vanuses lapsed söövad kodus juba kahvliga.

Leie Põhikooli, Tarvastu Gümnaasiumi, Kolga-Jaani Põhikooli ja Saarepeedi Kooli õpilased tõid välja, et toidust on leitud juuksekarvu. Saarepeedi Kooli õpilased tõid lisaks välja, et on juhtumeid, kus tatar, makaronid ja riis on vesised, kartul on pehmeks keetmata.

Siseaudiitori hinnang:

- Kontrolli tulemusena saab väita, et Viljandi valla lasteaedades ja koolides arvestatakse ning järgitakse toitlustamise korraldamise ja toidule kehtivaid üldnõudeid.
- Viljandi valla lasteaedade ja koolide menüü analüüs näitas, et üldjuhul on asutuste menüü mitmekesine ja arvestatakse menüü koostamisele kehtestatud nõuetega.
- Viljandi valla lasteaedades ja koolides on täidetud einestamisruumidele esitatavad nõuded.
- Osad asutused on toonud välja, et toitlustamise paremaks muutmisel on takistuseks ruumid, seadmed ja inventar. Koolidest tõid probleemi välja Heimtali Põhikool, Paistu Kool, Leie Põhikool, Saarepeedi Kool, Kalmetu Põhikool, lasteaedades Viiratsi Lasteaed, Tarvastu Lasteaed, Lasteaed Päikesekiir. Viiratsi Lasteaed tõi eraldi välja, et tunnevad vajadust eraldi söögisaali järele, mis aitaks paremini korraldada tööd lasteaias.

- Toiduainete hankimiseks Viljandi valla lasteaedades ja koolides pole korraldatud ühist hanget Viljandi Vallavalitsuse poolt ega asutused ei korralda hankeid iseseisvalt. Kolga-Jaani piirkonnas on korraldatud juurviljade hange piirkonnajahi poolt. Teised asutused lähtuvad toiduainete hankimisel hinnast ja kvaliteedist ning väljakujunenud koostööst tarnijaga. Vallavalitsus koostöös haridusasutustega peaks tegema otsuse, kuidas korraldada toiduainete hankimine. Võimalus on teha tsentraalne hange või lasta igal asutusel ise tegeleda toiduainete hankimisega. Otsustamisel tuleks pöörata tähelepanu sellele, et asutused kasutavad peamiselt samu tarnijaid. Erinevused on ainult juurviljade hankimisel, sest eelistatakse kohalikke tootjaid. Piirkondlike tootjate eelistamine on üldiselt positiivne, kuna juurviljad on kohalikult kasvatatud, samuti aitab kaasa piirkondliku ettevõtluse edendamisele.